

Regió Metropolitana de Barcelona

Catàleg de
paisatge

Volum I

Text Refós

Memòria

Novembre de 2014

Aquest document correspon a l'encàrrec realitzat a l'Observatori del Paisatge de Catalunya per part del Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya per a la coordinació del **Catàleg de paisatge de la Regió Metropolitana de Barcelona**, en el marc de la Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge de Catalunya, per la qual es creen els catàlegs de paisatge com a instruments per a la introducció d'objectius de qualitat paisatgística en el planejament territorial a Catalunya, així com en les polítiques sectorials. L'Observatori del Paisatge va signar el 10 de maig de 2007 un conveni amb la **Universitat Politècnica de Catalunya (UPC)** per a l'elaboració del Catàleg de Paisatge de la Regió Metropolitana de Barcelona. L'Observatori del Paisatge ha fet la coordinació, supervisió i revisió del Catàleg. El Catàleg de paisatge de la Regió Metropolitana de Barcelona segueix la metodologia establerta per l'Observatori del Paisatge en el document *Prototipus de Catàleg de Paisatge* (maig de 2006).

Conseller de Territori i Sostenibilitat

Santi Vila i Vicente

Director General d'Ordenació del Territori i Urbanisme

Agustí Serra i Monté

DIRECCIÓ, COORDINACIÓ I
SUPERVISIÓ:

Joan Nogué. Geògraf. Director de l'Observatori del Paisatge de Catalunya.

Pere Sala. Ambientòleg. Coordinador tècnic de l'Observatori del Paisatge de Catalunya.

DIRECCIÓ DE L'EQUIP L'EQUIP TÈCNIC
DE LA UPC:

Joaquim Sabaté. Catedràtic del Departament d'Urbanisme i Ordenació del Territori (DUOT). Universitat Politècnica de Catalunya (UPC).

EQUIP TÈCNIC:

Jordi Grau. Ambientòleg. Observatori del Paisatge de Catalunya.

Joan Maluquer. Biòleg. CCRS arquitectes i associats (UPC).

Valerià Paül. Doctor en Geografia. Universitat de Santiago de Compostela. Departament de Geografia.

Cristina Perea. Arquitecta. CCRS arquitectes i associats (UPC).

Luz Duque. Arquitecta-paisatgista. CCRS arquitectes i associats (UPC).

Sara Mas. Arquitecta. CCRS arquitectes i associats (UPC).

Joel Bages. Arquitecte. CCRS arquitectes i associats (UPC).

David Rosell. Geògraf. Institut d'Estudis Territorials.

Pere Pla. Geògraf. Observatori del Paisatge de Catalunya

Miquel Bosch. Ambientòleg. Observatori del Paisatge de Catalunya

EQUIP DE PARTICIPACIÓ I
CONSULTA CIUTADANA:

Xavier Sabaté. Ambientòleg consultor. X3 Estudis Ambientals.

Xavier Basora. Ambientòleg consultor. X3 Estudis Ambientals.

Albert Cerdà. Ambientòleg. X3 Estudis Ambientals.

Jordi Romero-Lengua. Ambientòleg consultor. X3 Estudis Ambientals.

Marc Sogues. Ambientòleg. X3 Estudis Ambientals.

Jorge Càtedra. Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona.

Cooperativa ETCS (Estratègies de Transformació Comunitària Sostenible)

TERRITORI I SOSTENIBILITAT:

Eduard Rossell. Subdirector general de Planificació Territorial i Paisatge.
Júlia Trias. Responsable d'aplicació de les polítiques de paisatge.
Josep M. Bosch. Tècnic de paisatge.
Fina Royo. Tècnica de paisatge.
Júlia Rubert. Tècnica de paisatge.
Albert Gili. Tècnic de paisatge.
Margarita Sánchez. Tècnica de paisatge.
Raquel Ming. Tècnica de paisatge.
Miquel López. Deliniant.
Ludivina Ibarra. Deliniant.

ALTRES COL·LABORACIONS:

Elisabet Badia. Observatori del Paisatge de Catalunya (estada acadèmica).
Shine M. Braga. Estudiant d'arquitectura.
Carme Badiella
Gemma Bretcha. Observatori del Paisatge de Catalunya.
Aleix Calsamiglia. Observatori del Paisatge de Catalunya (estada acadèmica).
Elisabet Capdevila. Observatori del Paisatge de Catalunya (estada acadèmica).
Laura De Riz. Observatori del Paisatge de Catalunya (estada acadèmica).
Nicoleta Dobrin. Observatori del Paisatge de Catalunya (estada acadèmica).
Josep Germain. Geògraf i consultor independent.
Anna Jiménez. Observatori del Paisatge de Catalunya.
Antonio Lista. Geògraf. Doctor en Urbanisme.
Àgata Losantos. Observatori del Paisatge de Catalunya
Martí Llorens. Ajuntament de Vacarisses.
Anna Miranda. Estudiant d'arquitectura. CCRS arquitectes i associats (UPC).
Anna Montasell. Estudiant d'arquitectura.
Anna Montero. Observatori del Paisatge de Catalunya.
Alessandro Nuvoli. Observatori del Paisatge de Catalunya (estada acadèmica).
Laura Puigbert. Observatori del Paisatge de Catalunya.
Arnau Queralt. Llicenciat en Ciències Ambientals i consultor independent.
Miguel Raurich. Fotògraf.
Marta Rovira. Sociòloga.
Montserrat Vila. Observatori del Paisatge de Catalunya.

ÍNDEX GENERAL

1. INTRODUCCIÓ	1	2.3 Identificació dels valors en el paisatge	21
1.1 L'Observatori del Paisatge	3	2.4 Identificació de les rutes i els punts d'observació i gaudi del paisatge	25
1.2 Marc legal	4	2.5 Anàlisi del paisatge actual i les seves dinàmiques	26
1.2.1 Elaboració i aprovació dels catàlegs de paisatge	5	2.6 Anàlisi de la possible evolució del paisatge	30
1.2.2 Elaboració i aprovació de les directrius de paisatge	5	2.7 Avaluació del paisatge	30
1.2.3 Revisió dels catàlegs de paisatge i de les directrius de paisatge.....	5	2.8 Identificació i caracterització dels paisatges d'atenció especial	30
1.3 Els catàlegs de paisatge de Catalunya	6	2.9 Establiment dels objectius de qualitat paisatgística	31
1.3.1 Definició	6	2.10 Establiment de propostes de mesures i accions	32
1.3.2 Àmbit d'aplicació i criteris per a l'elaboració dels catàlegs de paisatge.....	6	2.11 Continuïtat de les unitats de paisatge entre àmbits territorials	33
1.3.3 Elaboració dels catàlegs.....	7	2.12 Procés de participació pública i social	34
1.3.4 Funcions territorials dels catàlegs	8	2.13 Mapes de diagnosi	37
1.3.5 Funcions sectorials	8	3. ELS FACTORS NATURALS DEL PAISATGE	79
1.4 El Catàleg de paisatge de la Regió Metropolitana de Barcelona	8	3.1 Fisiografia del territori	81
2. METODOLOGIA	11	3.1.1 Relleu contrastat de planes i serralades	81
2.1 Fases d'elaboració del Catàleg de paisatge de la RMB	13	3.1.2 Litologia i edafologia	84
2.2 Identificació i delimitació de les unitats de paisatge	14	3.2 El clima	86
2.2.1 La identificació i delimitació de les unitats de paisatge de la RMB	15	3.2.1 Característiques generals i circulació atmosfèrica	86
2.2.2 Determinació de la visibilitat	16	3.2.2 Temperatures	87
2.2.3 Mapes de diversitat i fragmentació.....	19	3.2.3 Precipitacions	87
		3.2.4 Tipus de clima a la Regió Metropolitana	87
		3.3 Hidrologia	89

3.3.1 Corrents superficials d'aigua	89	6. EXPRESSIÓ ARTÍSTICA DEL PAISATGE	139
3.3.2 Aqüífers	93	6.1 La percepció artística de la RMB. Introducció a una problemàtica	141
3.4 Vegetació	94	6.2 Els paisatges de muntanya	142
4. EVOLUCIÓ HISTÒRICA DEL PAISATGE	99	6.3 Els paisatges agraris	148
4.1 El paisatge preromà.....	101	6.4 Els paisatges urbans	153
4.2 El paisatge en l'època romana.....	102	6.4.1 De les primeres expressions artístiques al romanticisme i el realisme	153
4.3 El paisatge prefeudal	103	6.4.2 Del modernisme a la guerra civil.....	157
4.4 El paisatge feudal.....	104	6.4.3 Representacions artístiques posteriors a la guerra civil.....	162
4.5 El paisatge després de la crisi	106	6.4.4 L'eclosió recent del gènere històric	166
4.6 El paisatge de l'expansió.....	108	6.4.5 Tractament acadèmic i institucional dels paisatges urbans	168
4.7 El paisatge de la industrialització	110	7. VALORS EN EL PAISATGE	175
4.7.1 Les noves formes urbanes industrials	110	7.1 Valors naturals i ecològics.....	178
4.7.2 Els paisatges al voltant del ferrocarril	113	7.1.1 Espais i elements amb valor reconegut.....	179
4.7.3 Els paisatges agraris i forestals en l'era de la industrialització.....	113	7.1.2 Espais i elements amb valor no reconegut	181
4.7.4 Balanç final del període 1800-1950	116	7.2 Valors estètics	182
5. PAISATGE ACTUAL	117	7.2.1 Elements configuradors	183
5.1 El component abiòtic del paisatge	119	7.2.2 Singularitats del paisatge	184
5.2 El component biòtic del paisatge	123	7.2.3 Patrons paisatgístics	185
5.3 El component cultural del paisatge	126	7.2.4 Patrons amb contrast	186
5.3.1 El subcomponent agrari	127	7.3 Valors històrics	188
5.3.2 El subcomponent urbà	130	7.3.1 Àrees	188

7.3.2 Conjunts o recintes	188	8. RUTES I PUNTS D'OBSERVACIÓ I GAUDI DEL PAISATGE	205
7.3.3 Elements	189	8.1 Rutes	209
7.3.4 Camins històrics	191	8.2 Miradors	215
7.3.5 Àmbits especials	192	9. DINÀMICA ACTUAL DEL PAISATGE	219
7.4 Valors socials	192	9.1 Dinàmica del paisatge forestal	222
7.4.1 Espais públics	192	9.2 Dinàmica del paisatge agrari	223
7.4.2 Espais protegits	195	9.3 Dinàmica del paisatge urbà	225
7.4.3 Llocs d'esbarjo i lleure	195	9.3.1 Les àrees urbanes i les urbanitzacions	226
7.4.4 Itineraris	196	9.3.2 Els polígons industrials i de serveis	228
7.4.5 Miradors	196	9.3.3 Zones (o àrees) d'activitat extractiva	229
7.5 Valors productius	196	9.4 Dinàmiques de les infraestructures	230
7.5.1 Caràcter industrial i comercial	196	9.4.1 Infraestructures viàries, ferroviàries i energètiques	230
7.5.2 Caràcter agrícola	198	9.4.2 Infraestructures de telecomunicacions, ports i aeroports	231
7.5.3 Caràcter forestal	198	10. POSSIBLE EVOLUCIÓ DEL PAISATGE DE LA RMB	233
7.5.4 Caràcter turístic	198	10.1 El paisatge natural	235
7.6 Valors simbòlics i identitaris	200	10.2 El paisatge agrícola	237
7.6.1 Elements morfològics	200	10.3 El paisatge urbà	239
7.6.2 Aigua	201	11. AVALUACIÓ DEL PAISATGE	241
7.6.3 Agricultura i boscos	201	11.1 Debilitats	243
7.6.4 Nuclis urbans	202	11.2 Amenaces	246
7.6.5 Elements culturals	203	11.3 Fortaleses	249

11.4 Oportunitats	252
12. PAISATGES D'ATENCIÓ ESPECIAL	255
12.1 Mosaic agroforestal del Vallès	258
12.2 Vinyes del Penedès	264
12.3 Espais agrícoles del Maresme i la Tordera	269
12.4 Congost de Montcada	275
12.5 Corredor del Llobregat	280
13. OBJECTIUS DE QUALITAT PAISATGÍSTICA	285
14. PROPOSTA DE MESURES I ACCIONS	329
15. CONCLUSIONS	361
16. DOCUMENTACIÓ DE REFERÈNCIA	371

ÍNDEX DE FIGURES

Figura 1.1: <i>Prototipus de catàleg de paisatge</i> (Observatori del Paisatge, maig de 2006).....	3	Figura 3.1: Fragment del mapa d'interpretació de les grans unitats estructurals de Catalunya, corresponent a l'àmbit de la Regió Metropolitana de Barcelona, amb llegenda original. Font: Solé i Sabarís (1958: 1,33).	81
Figura 1.2: Àmbits territorials d'aplicació dels catàlegs de paisatge.	6	Figura 3.2: Ortofotomapa del conjunt de la Regió Metropolitana de Barcelona (2003) Font: Fragment de la Imatge LANDSAT de Catalunya 1:250.000 (2003), {CV} de l'Institut Cartogràfic de Catalunya.	82
Figura 2.1: Esquema metodològic seguit en la confecció del Catàleg de Paisatge.	13	Figura 3.3: Depressió prelitoral del Vallès-Penedès, obtinguda des del castell de Subirats (Alt Penedès), i amb el Montseny (Vallès Oriental), muntanya culminant de la Serralada Prelitoral, al fons.	83
Figura 2.2: Els centroides més foscos indiquen una major diversitat (valor 4) mentre que els valors més clars indiquen una menor diversitat (valor 1) (veure mapa ampliat al final de la metodologia, apartat 2.13).	19	Figura 3.4: Interior del massís del Montseny (Vallès Oriental).	84
Figura 2.3: Mapa de fragmentació. Els colors clars indiquen els àmbits menys fragmentats i els més vermells i grans els àmbits més fragmentats (veure mapa ampliat al final de la metodologia, apartat 2.13).	20	Figura 3.5: Mapa Litològic de la Regió Metropolitana de Barcelona.	85
Figura 2.4: Mapa de conreus i aprofitament 1977-1980.	27	Figura 3.6: Relliu càrstic, al massís del Garraf vora Olesa de Bonesvalls (Alt Penedès). S'hi pot veure la roca de típica tonalitat grisenca i el sòl vermellós, que es genera a conseqüència de la descomposició de la roca en argiles.	86
Figura 2.5: Seqüència de mapes d'usos del sòl de la Generalitat de Catalunya. D'esquerra a dreta i de dalt a baix es mostren els usos dels anys 1987, 1992, 1997 i 2002.	27	Figura 3.7: Mapa dels tipus de clima segons l'índex Thornthwaite de la Regió Metropolitana de Barcelona.	88
Figura 2.6: Mapa de cobertes de sòl de l'any 1993 (esquerra) i mapa de cobertes del sòl dels anys 2001-2003 (dreta).	28	Figura 3.8: Representació esquemàtica de la formació de les boires del Montseny, Montnegre i voltants. En la primera situació, típicament estiuenca, la boira es forma pels corrents ascendents de la marineda, tant al Montseny, com també a vegades al Montnegre. En la segona situació, pròpia de l'hivern, el Vallès i la Plana de Vic queden submergits sota la boira per inversió tèrmica, sovint persistent. Font: Panareda (1991:38).	89
Figura 2.7: Esquema de formulació dels objectius de qualitat paisatgística, criteris i accions en els catàlegs de paisatge de Catalunya.	32	Figura 3.9: Mapa de les conques hidrogràfiques de la Regió Metropolitana de Barcelona. D'oest a est hi ha les següents conques: la del Foix, les rieres del Garraf, la del Llobregat, les rieres del Pla de Barcelona, la del Besòs, les rieres del Maresme i la del Tordera.	89
Figura 2.8: Unitats que es troben a l'àrea de contacte entre els àmbits territorials de les Comarques Gironines i de la Regió Metropolitana de Barcelona. La línia taronja indica els límits de l'àmbit de treball.	33	Figura 3.10: Riu Llobregat al seu pas per Sant Andreu de la Barca (Baix Llobregat).	90
Figura 2.9: Incidència de la participació en les fases d'elaboració dels catàlegs de paisatge. Font: Observatori del Paisatge de Catalunya (2010: 33).	34	Figura 3.11: Riu Besòs al seu pas per Santa Coloma de Gramenet (Barcelonès).	90
Figura 2.10: Esquema de la consulta per mitjà del web. Font: Observatori del Paisatge de Catalunya (2010: 46).	35	Figura 3.12: Xarxa hidrogràfica de la Regió Metropolitana de Barcelona.	91
Figura 2.11: Resum de la consulta per mitjà del web del Catàleg de paisatge de la Regió Metropolitana de Barcelona.	36	Figura 3.13: La Tordera al seu delta, vora la desembocadura, fent de partió entre la Regió Metropolitana i les Comarques Gironines.	92

- Figura 3.14: Riu Foix al seu embassament (Castellet i la Gornal, Alt Penedès)..... 92
- Figura 3.15: La desembocadura actual del riu Llobregat, desviada recentment. Sota l'aquífer superficial hi ha un important aquífer subterrani (El Prat de Llobregat, Baix Llobregat). 93
- Figura 3.16: Part baixa del massís del Montseny, al municipi de Gualba (Vallès Oriental): vegetació fonamentalment d'alzinars. 94
- Figura 3.17: Mapa de la vegetació potencial de la Regió Metropolitana de Barcelona. 95
- Figura 3.18: Serra Falconera, al massís del Garraf (Sitges, Garraf): vegetació de màquia de margalló i garric, amb algunes pinedes. 96
- Figura 3.19: La Tordera, al seu pas per Tordera (Maresme). És el riu de la Regió Metropolitana de Barcelona que globalment manté unes comunitats de ribera en millor estat. 97
- Figura 3.20: Vegetació de la Regió Metropolitana de Barcelona. 98
- Figura 4.1: Dos megàlits destacats: el dolmen de Pedra Gentil (Vallgorguina, Vallès Oriental) i la roca d'en Toni (Vilassar de Dalt, Maresme). Cultures successives han associat històries màgiques, bruixeria inclosa, a aquests dòlmens, llegendes que han arribat fins a dia d'avui. Fonts: <www.xtec.cat> i <www.poblesdecatalunya.cat> (Consulta 15.03.2008). 101
- Figura 4.2: Plànol del conjunt del pobat excavat de la penya del Moro (Sant Just Desvern, Baix Llobregat) i imatge de la muralla de dues cases ibèriques. Es tracta d'un dels principals recintes de la regió amb restes d'aquesta cultura, tot i que segurament era de segon rang en comparació amb d'altres de principals com el de Montjuïc. Font: <http://ca.wikipedia.org/wiki/Penya_del_Moro> (Consulta 15.03.2008). 102
- Figura 4.3: Centuriació romana del Pla de Barcelona i xarxa viària associada a la fundació urbana de la Barcino romana. Font: Palet (1997: p110). 102
- Figura 4.4: Una de les quatre portes d'entrada a la muralla romana de Barcino, la de la plaça Nova, segons un gravat de Moulinier d'inicis del segle XIX (~1820). Avui dia encara és visible al pla de la Catedral. Font: <www.icc.cat> (Consulta 30.03.2008). 103
- Figura 4.5: Plànols del conjunt de les esglésies de Sant Pere de Terrassa (Vallès Occidental) corresponents a l'època bisbal (~450-714) i a l'època romànica (s. XI-XII), aquest darrer en una configuració força similar a l'actual. Font: <http://www2.terrassa.cat/ajuntament/imcet/cultura/museus/museudeterrassa/esglesies/pla-director/arqueologia.htmlt> (Consulta 30.03.2008). 103
- Figura 4.6: Ermita romànica de Sant Jaume, al pla homònim, associada al conjunt castral de Castellví de Rosanes (Baix Llobregat). La fotografia és de l'Arxiu Albert Bastardes i probablement és d'inici del segle XX, quan la muntanya, actualment forestal, encara conservava les feixes i les restes de l'ermita i el castell eren més consistents. Font: Giralt i Salrach (2004: Vol.II, 589). 104
- Figura 4.7: Termes castrals al Penedès a l'alta edat mitjana, en una organització pròpia d'un país de marca. Font: Bolòs (2004: 75), a partir de Batet (1996). 105
- Figura 4.8: Fases successives d'ocupació del delta del Besòs (Barcelonès), a mesura que la ratlla del mar va anar retrocedint i s'anaren creant nous camps de conreu. Font: Bolòs (2004: 310), a partir de Palet (1997). 105
- Figura 4.9: Quatre poblacions que se suposa que tenen un origen històric en base a una sagrera medieval. D'esquerra a dreta: Sant Joan de Mediona (Alt Penedès), Sant Just Desvern (Baix Llobregat), Santa Eulàlia de Ronçana (Vallès Oriental) i Santa Maria de Palautordera (Vallès Oriental). Redibuixat sobre ortofotomapes actuals de l'ICC a partir de Bolòs (2004; 2006). 105
- Figura 4.10: Vilanova i la Geltrú, Garraf, té un origen medieval mixt. D'una banda, la Vilanova de Cubelles, a ponent. De l'altra, la Geltrú, d'origen castral, a llevant. Amd dues poblacions estaven separades per la riera. Plànol dels dos assentaments originals redibuixat sobre ortofotomapes actuals de l'ICC. 106
- Figura 4.11: La conformació de les trames de la Barcelona medieval, que encerclen el primitiu recinte romà. En primer terme, els ravals extramurs de l'alta edat mitjana. En segon terme, l'encerclament de la muralla jaumina, vers 1250, que reclou els primers ravals. Font: Garcia Espuche et al. (1994: 67). 106
- Figura 4.12: Quatre poues de glaç situades al Moianès, al terme de Castellterçol (Vallès Oriental). Les que estan datades pertanyen al segle XVII. Es coneixen, respectivament, com a poues de Cal Revitllat, la Ginebreda, el Prat del Pou i la Fàbrega. Font: Imatges de Feliu Añaños disponibles a <http://www.moianes.net/galeria/thumbnails.php?album=8&page=9> (Consulta 30.04.2008). 107
- Figura 4.13: La primera vista coneguda de la ciutat de Barcelona, de J. Hoefnagel, publicada el 1572. Es poden veure les muralles de Jaume I i de Pere III i gran part del Raval encara conreat. En primer pla, les Hortes de Sant Bertran, l'actual Poble Sec. Font: <www.icc.cat> (Consulta 30.04.2008). 107

Figura 4.14: Les muralles del flanc litoral de Barcelona, construïdes per protegir la ciutat enfront dels atacs pirates. Litografia d'inici del segle XIX de Deroy. Font: <www.icc.cat> (Consulta 30.04.2008). 107	Figura 4.23: Sabadell i Terrassa (Vallès Occidental) concentren a la segona meitat del vuit-cents un gran nombre de vapors i esdevenen, fora de Barcelona, les grans ciutats industrioses de la regió. En primer terme, el Vapor Aymerich, Amat i Jover de Terrassa. Segonament, el Vapor Buxeda Vell de Sabadell. Ambdós conjunts han esdevingut museus –Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya i Museu de la Indústria Tèxtil Llanera de Sabadell, respectivament–, mitjançant un palès procés de patrimonialització del llegat industrial. Fonts: <www.mnactec.cat> i <http://www.sabadell.cat/Patrimoni/p/segleXIX_cat.asp> (Consulta 30.05.2008). 111
Figura 4.15: El projecte d'expansió de Mataró (Maresme) vers el mar, de 1595, símbol de la puixança de la ciutat en aquella època. Font: Garcia Espuche (1998: 51). 107	Figura 4.24: El recinte industrial de Can Ricart, en una vista històrica (del dibuixant Casteluchó, vers 1880) i una fotografia actual. Constitueix un dels pocs conjunts industrials conservats que testimonien al Poble Nou de Barcelona l'antiga activitat predominant. Font: <http://www.ub.es/geocrit/b3w-598.htm> (Consulta 30.05.2008). 112
Figura 4.16: Gravat que representa les muntanyes de la Conreria, al Baix Maresme, a la segona meitat del segle XVIII. Els vessants es presenten plens a vessar de vinyes. Font: Equipo de Geografía del Paisaje (1975: 24). 108	Figura 4.25: Projecte d'Eixample de Barcelona d'Ildefons Cerdà (1859). Malgrat que no executat en la seva totalitat, l'eixample barceloní constitueix l'element central del paisatge urbà de la ciutat. Font: <www.icc.cat> (Consulta 30.05.2008). 112
Figura 4.17: Gravat de J. Rigaud que representa el setge de Barcelona de 1714, publicat el 1760. Les muralles foren parcialment destruïdes per la guerra però, a partir d'aleshores i una vegada refetes, es consideraren plaça forta, de manera que la ciutat no podia créixer més enllà. Font: <www.icc.cat> (Consulta 15.05.2008). 109	Figura 4.26: Alguns dels anomenats eixamples menors de la regió de Barcelona en una comparació a la mateixa escala. Al marge superior, d'esquerra a dreta, Mataró (d'A. de Cabañes i M. de Palau, 1878), Terrassa (de M. Coret, 1878) i Sabadell (de F. D. Molina, 1886). Al marge inferior, Badalona (de J. B. Pons, 1895). Font: García-Bellido (2004: 275). 112
Figura 4.18: Plànol topogràfic de 1855 efectuat per Ildefons Cerdà, que s'emprà com a mapa de base per als projectes d'eixample del concurs de 1859. S'hi observa el perímetre militar traçat des de la plaça forta i el creixement de nuclis més enllà d'aquest perímetre. Font: <www.icc.cat> (Consulta 15.05.2008). 109	Figura 4.27: La zonificació del conegut com a Pla Jaussely (1905), símbol del nou govern de la ciutat de Barcelona sorgit a les eleccions de 1901, en què s'imposà la Lliga, i de la voluntat d'enllaçar i inserir dins les trames urbanes els municipis del Pla recentment agregats. Pretenia en bona mesura desdibuixar el llegat Cerdà. No s'aplicà. Font: Ajuntament de Barcelona (1985: p214). 112
Figura 4.19: El pont del Lledoner (Cervelló i Vallirana, Baix Llobregat), en un gravat d'època de Suchet i altres, datat vers 1811. El caràcter majestuós d'aquesta infraestructura típicament il·lustrada és manifest. Font: <www.icc.cat> (Consulta 15.05.2008). 109	Figura 4.28: Pau Vila proposà a la dècada de 1930 de caracteritzar el territori de Catalunya en funció de les línies de tren i definí l'anomenat «vuit ferroviari català», que coincideix sensu lato amb l'actual Regió Metropolitana. Font: Vila (1937 [reed.1977]: 22). 113
Figura 4.20: Diverses imatges de la Colònia Güell (Santa Coloma de Cervelló, Baix Llobregat). La fàbrica fou construïda el 1890 i les diverses instal·lacions, inclosos els edificis residencials, daten de la darrera dècada del segle XIX i de l'inici del segle XX. La cripta de la colònia, de Gaudí, és Patrimoni de la Humanitat. Fonts: <http://ca.wikipedia.org/wiki/Col%C3%B2nia_G%C3%BCell> i <http://www.xtec.cat/crp-baixllobregat6/colonia/itinerari.htm> (Consulta 30.05.2008). 110	Figura 4.29: Els vessants del terme d'Ullastrell (Vallès Occidental) recoberts de vinya a la dècada de 1950. Després de la fil·loxera, la vinya al Vallès Occidental encara tingué una forta presència fins a passada la Guerra Civil. Avui dia hi és pràcticament absent. Font: Memòria del Plan General de Ordenación de la Provincia de Barcelona de 1959 (s.p.). 114
Figura 4.21: Entrada al polígon industrial actual de la colònia Sedó, a Esparreguera (Baix Llobregat). Considerada la colònia industrial més gran de Catalunya, arribà a allotjar en el seu moment àlgid més de 2.000 treballadors. Compta amb un salt d'aigua propi al Llobregat i canalització derivada. 111	
Figura 4.22: Vista de conjunt de la colònia industrial de Can Bros, a Martorell (Baix Llobregat). A diferència de la Colònia Güell, Can Bros ha patit un procés de degradació després de l'obsolescència de la fàbrica que en motivà l'origen. 111	

- Figura 4.30: Mapa de l'àrea regada originalment pel canal de la Infanta Carlota, de Mariano Tomàs i Barba (1908). La inauguració d'aquesta infraestructura el 1819 implicà una transformació enorme del paisatge de la zona. Actualment només petits retalls agraris dels termes de Molins, Sant Feliu i Sant Joan (Baix Llobregat) se'n segueixen beneficiant. Font: <www.icc.cat> (Consulta 15.06.2008).
 114
- Figura 4.31: Les obres d'impermeabilització del pantà de Foix (Castellet i la Gornal, Alt Penedès), a finals de la dècada de 1920. L'embassament fou ideat per regar l'horta de Vilanova a l'inici del segle XX, tot i que el substrat càrstic motivà que s'hagués de replantejar el projecte durant el llarg procés constructiu que es prolongà per més de dues dècades. Font: Pomés i Barriendos (2002: 69).
 115
- Figura 4.32: Un camp de patates primerenques a Calella (Maresme), en una imatge de l'Arxiu Catalunya, probablement de després de la Guerra Civil, quan encara es mantingué el conreu de les Mataró Potatoes durant un temps, tot i que ja no per a la seva exportació massiva. Font: Solé Sabarís (1958, vol. I: 414). 116
- Figura 4.33: L'agricultura estigué present al Montseny, tot i que en l'actualitat hi sigui pràcticament absent. A la imatge, camps al fons de la vall de Santa Fe (Fogars de Montclús, Vallès Oriental), probablement vers els anys 1950, en una zona avui esdevinguda una fageda ininterrompuda. La foto és de Sirera-Jené i en ella també es pot notar com els boscos estaven molt més aclarits que no pas ara. Font: Solé Sabarís (1958, vol. I: 115). 116
- Figura 5.1: Usos del sòl (2002) de la Regió Metropolitana de Barcelona. Font: Elaborat a partir de la Classificació dels usos del sòl a Catalunya 2002 del Departament de Territori i Sostenibilitat.
 120
- Figura 5.2: Mapa de pendents de la Regió Metropolitana de Barcelona. 121
- Figura 5.3: Síntesi del component abiòtic del paisatge de la Regió Metropolitana de Barcelona.
 122
- Figura 5.4: Pedreres del Garraf. 123
- Figura 5.5: Agrupació dels usos del sòl amb predominança de vegetació de la Regió Metropolitana de Barcelona (2002). 124
- Figura 5.6: Síntesi del component biòtic del paisatge de la Regió Metropolitana de Barcelona (2002).
 125
- Figura 5.7: El massís del Montnegre és un dels llocs on es concentren les principals masses d'alzinar de la Regió Metropolitana de Barcelona. 126
- Figura 5.8: El conreu de la vinya, com aquest del Baix Maresme, és un dels principals usos agrícoles de la Regió Metropolitana de Barcelona. 127
- Figura 5.9: Síntesi del subcomponent cultural agrari de la Regió Metropolitana de Barcelona (2002).
 128
- Figura 5.10: Conreus de cereal a Gallecs, al Vallès Oriental. 129
- Figura 5.11: Croquis de la doble localitat de Vilanova de Cubelles i la Geltrú, tal i com apareixia en el segle XVI segons un dibuix de Vives Sabaté. Font: Solé Sabarís (1958, vol. I: p619). 130
- Figura 5.12: Síntesi del subcomponent cultural urbà del paisatge de la Regió Metropolitana de Barcelona (2002). 131
- Figura 5.13: Ciutat Badia, l'actual Badia del Vallès, inaugurada el 1975, és el paradigma de la ciutat dels blocs. Font (ICC). 132
- Figura 5.14: Urbanització a les proximitats de Sant Boi de Llobregat, al Baix Llobregat. 133
- Figura 5.15: Carretera-aparador a les proximitats de Sant Andreu de la Barca. 135
- Figura 5.16: Síntesi dels diferents subcomponents del paisatge de la Regió Metropolitana de Barcelona (2002). 136
- Figura 6.1: Fotografia de la plaça de Sant Felip Nerí, a la Ciutat Vella barcelonina. Aquesta placeta aparagué a L'hora violeta de Montserrat Roig (1980) i constitueix un dels indrets visitats a les passejades literàries de La sombra del viento (2001). 141
- Figura 6.2: Vista de Montserrat d'Anton Van den Wyngaerde (1563). Dibuix publicat. Font: <http://img42.imageshack.us/i/montserrate.jpg/> (Consulta 9.9.2009). 142
- Figura 6.3: Montserrat segons Andrés de Carvajal (1687) i Francesc Gazan (1699). Gravats. Font: Roma (2005: 259 i 257). 143
- Figura 6.4: Lluís Rigalt (1851). Pont del Diable a Martorell i Montserrat des del Congost. Tinta i aquarel·la sobre paper. Font: Mendoza (1994: 87). 143

Figura 6.5: Joaquim Mir (1931). <i>Els sants obradors</i> . Oli sobre tela. Font: Miralles et al. (2009: 171). 143	Figura 6.17: Enric Cristòfor Ricart (1944). <i>La verema</i> . Oli sobre tela. Font: Molleví (2008: coberta). 149
Figura 6.6: Representació de Montserrat de Manuel Capdevila (s.d.). Font: Barral (2002: 126). 143	Figura 6.18: Fragment de Joaquim Mir (~1915-1917). <i>Can Gallecs</i> . Oli sobre tela. Font: Miralles et al. (2009: 111). 149
Figura 6.7: Marià Pidelaserra (1903). <i>Una muntanya. Montseny. Sol ponent-se</i> . Font: Tort (2001: 100). 145	Figura 6.19: Joaquim Mir (ca. 1919). <i>Santa Perpètua de Mogoda</i> . Oli sobre tela. Font: Miralles et al. (2009: 114). 149
Figura 6.8: Dos clixés de la pujada al Montcau de 1921 que es relata en el fragment escollit. Font: Tort (1986: 54). 145	Figura 6.20: Manuel Martínez i Hugué (s. d., entre 1927 i 1945). <i>El mas Manolo</i> . Oli sobre tela. Font: Torrella (2004: 97). 149
Figura 6.9: Dos quadres de Santos Darío de Regoyos (s.d.), pintor nascut el 1857 a Ribadesella (Astúries) i traspassat a Barcelona el 1913. El primer representa Barcelona des de Collserola i el segon el Tibidabo des de Barcelona. Font: Barral (2002: 200) i Gran Enciclopèdia Catalana (vol. 19, p. 192). 146	Figura 6.21: Joan Vila i Puig (ca. 1920). <i>Sant Pau de Riu-sec</i> . Oli sobre tela. Font: Torrella (2004: 127). 149
Figura 6.10: Cartell publicitari del Tibidabo (s. d.). Font: Matas (1995: 157). 146	Figura 6.22: Fotografia de T.A.F. Fotos del capítol del Vallès de Salvador Llobet a la <i>Geografia de Catalunya</i> dirigida per Lluís Solé i Sabarís. Malgrat que vers 1968 el Vallès ja és una comarca fonamentalment urbana i industrialitzada, l'imaginari fotogràfic reporta clarament un ordre rural i agrari. Font: Llobet (1968: 363, 387). 151
Figura 6.11: Imatge de la font de la Budellera. L'àrea d'estada d'aquesta font del parc de Collerola és un espai enjardinat dissenyat el 1918 pel paisatgista J.C. Forestier que constitueix un testimoni de com els modernistes de final del XIX i principi del XX perceben els espais lliures i el jardí. Font: < http://img.geocaching.com/cache/73dff8c1-987d-40a5-8f6c-b3ce77bbb401.jpg > (Consulta 9.10.2009). 147	Figura 6.23: Coberta del llibre <i>Els paisatges de Gallecs</i> , de Joan Manel Riera (2003). 151
Figura 6.12: Cobertes de la primera i la segona edició de <i>Natura, ús o abús?</i> (1976 i 1988). 147	Figura 6.24: Sis portades d'alguns dels capítols del llibre <i>Agropaisatges</i> , del Parc Agrari del Baix Llobregat, en preparació. 152
Figura 6.13: Fragment d'una fotografia de Kim Castells inclosa en el llibre <i>He mirat aquesta terra</i> —títol pres d'un poema de Salvador Espriu—publicat per la Diputació de Barcelona (2002: 65). El llibre combina el llenguatge fotogràfic amb el poètic, aplicats als parcs de la regió de Barcelona. 147	Figura 6.25: Coberta del catàleg de pintures de les vinyes del Penedès de M. Antònia Soler (2005). 152
Figura 6.14: Portada de la Guia <i>de rutes literàries per la Xarxa de Parcs Naturals</i> (2007). 147	Figura 6.26: Escultura <i>Circell i Remors</i> , de Rufino Mesa (2007), instal·lada al mirador de la Bardera (Subirats, Alt Penedès). 152
Figura 6.15: Les masies de finals del segle XVIII de l'àmbit del Pla de Barcelona que al segle següent seria el terme municipal de Gràcia, segons una representació del Club Excursionista de Gràcia. L'enaltiment de la riquesa agrària del set-cents no és només patrimoni dels seus contemporanis, sinó que té una indubtable projecció posterior. Font: Vila (1968: 580). 148	Figura 6.27: Algunes peces de l'exposició itinerant <i>La vinya dels sentits</i> (2009). 152
Figura 6.16: Enric Cristòfor Ricart (1926). <i>La verema</i> . Oli sobre tela. Font: Molleví (2008: 237). 149	Figura 6.28: Portada del fullet <i>Proposta d'espais agroforestals del corredor mediterrani</i> (Federació Ecologistes de Catalunya, 2008). Les imatges que hi apareixen són paisatges agraris, àmbits que no constaven gaire en els discursos ecologistes precedents. Font: < www.adenc.org/actualitat_ambiental/CM08/CMoctubre08.pdf > (Consulta 9.9.2009). 153
	Figura 6.29: Una de les escenes del Quixot, representades per Pere Pau Muntanya (Barcelona, 1749-1803). Font: Ramon i Subirana (2001: 136). 153

- Figura 6.30: Primera representació coneguda de Barcelona, vers 1519 (amb motiu de la visita de Carles I a la ciutat). Font: Vila (1968: 545). 154
- Figura 6.31: Les dues vistes de Barcelona d'Anton van den Wyngaerde (1563). Dibuix publicat. Font: <img215.imageshack.us/img215/8733/barcelona.jpg> (Consulta 9.9.2009). 154
- Figura 6.32: Vista de Joris Hoefnagel (1572). Dibuix publicat. Font: Cartoteca de l'Institut Cartogràfic de Catalunya. 154
- Figura 6.33: Girault de Prangey (1820). S. Pablo del Campo, à Barcelone. Dibuix publicat. Font: Cartoteca de l'Institut Cartogràfic de Catalunya. 154
- Figura 6.34: Lluís Rigalt (1869). Riera d'en Malla, amb la Universitat al fons. Llapis plom i aquarel·la sobre paper. Font: Mendoza (1994: 99). 154
- Figura 6.35: Ramon Martí Alsina (1862). Ruïnes de l'església del Sant Sepulcre. Oli sobre tela. Font: Mendoza (1994: 137). 154
- Figura 6.36: Ramon Martí Alsina (1866). *Born Vell*. Oli sobre tela. Font: Mendoza (1994: 149). 155
- Figura 6.37: Modest Urgell (<1894). Esglésies de Sant Pere de Terrassa vistes des del torrent de Santa Maria. Oli sobre tela. Font: Torrella (2004: 43). 155
- Figura 6.38: Daguerreotip de 1848 dels porxos d'en Xifré de Barcelona. Font: <http://www.xatakafoto.com/opinion/la-primera-fotografia-realizada-en-espana> (Consulta 7.12.2009). 155
- Figura 6.39: Daguerreotip de 1842 del Pla de Barcelona des del turó de la Rovira, conservat a l'Institut Municipal d'Història de Barcelona. Font: Vila (1968: 605). 155
- Figura 6.40: Joan Roig i Soler (?). *Sitges*. Oli sobre tela. Font: Fontbona i Miralles (1985: 25). 155
- Figura 6.41: Romà Ribera (~1878). *Cafè ambulat*. Oli sobre tela. Font: Vélez (1997: 146). . 155
- Figura 6.42: Fotografia d'època (1911), sense autor conegut, de La Pedrera d'Antoni Gaudí (Reus, 1852- Barcelona, 1926), nom popular de la Casa Batlló, que és construïda entre 1906 i 1910. Es tracta d'un exemple prototípic de l'arquitectura modernista, veritable forjadora del paisatge urbà barceloní, en què «la natura entra a la ciutat». En el seu moment és fortament criticada, tal com evidencia el dibuix d'Smith aparegut en el Cu-Cut el 1909, dibuix que és tota una representació interessada –i deformada– de l'arquitectura de Gaudí. Convé esmentar que els dibuixos satírics sobre Gaudí són molt abundants durant la seva vida (Fontbona i Miralles, 1985: 188). Font: <http://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:Pedrera_(1911).jpg> (Consulta 9.12.2009) i Mestres *et al.* (1979: 108). 157
- Figura 6.43: Ramon Casas (1894). *Garrot vil*. Oli sobre tela. Font: <http://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:Garrot_vil.jpg> (Consulta 10.10.2009). 157
- Figura 6.44: Fotografia de l'interior del Cau Ferrat de Sitges. Font: <http://www.rutadelxato.com/> (Consulta 16.10.2009). 157
- Figura 6.45: Fotograma de *Riña en un café* (1897), de Fructuós Gelabert, la primera ficció rodada a Catalunya i a Espanya, en concret al pati del Casino de Sants, d'un minut de duració. Font: <http://img408.imageshack.us/i/48457159.jpg/> (Consulta 16.10.2009). 158
- Figura 6.46: Joaquim Mir (1898). *La catedral dels pobres*. Oli sobre tela. Font: Miralles et al. (2009: 42). 159
- Figura 6.47: Isidre Nonell (1896). *Paisatge de Sant Martí: La Verneda*. Oli sobre tela. Font: Fontbona i Miralles (1985: 22). 159
- Figura 6.48: Francesc Gimeno (1898). *Una visió de Vallcarca*. Oli sobre tela. Font: Pons i Parcerisas (1981: 79). 159
- Figura 6.49: Francesc Gimeno (1898). *Camps de tennis de Sant Gervasi*. Oli sobre tela. Font: Pons i Parcerisas (1981: 81). 159
- Figura 6.50: Cal·ligrama «54045», de Joan Salvat-Papasseit (Poemes en ondes hertzianes, 1919), acompanyat d'una il·lustració de Joaquín Torres-García. Font: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:54045.jpg> (Consulta 30.11.2009). 160
- Figura 6.51: Cal·ligrama «Plànol», de Joan Salvat-Papasseit, publicat el 1918 per primera vegada, i inclòs a Poemes en ondes hertzianes (1919). Font: <http://ca.wikisource.org/wiki/Fitxer:Planol.jpg> (Consulta 30.11.2009). 160

- Figura 6.52: Portada de *L'art d'ensenyar Barcelona* (1929), de Carles Soldevila. Font: Santamaria (2005: 50). 161
- Figura 6.53: Josep Obiols (ca. 1932). *Les Tres Torres*. Oli sobre tela. Font: Torrella (2004: 117). 161
- Figura 6.54: Emili Bosch (s.d., aprox. ca. 1934-1936). *Paisatge urbà*. Oli sobre tela. Font: Torrella (2004: 119). 161
- Figura 6.55: Emili Bosch (1932). *Somorrostro*. Oli sobre tela. Font: Cadena (1997: 193). 161
- Figura 6.56: Cartell de la pel·lícula *La Plaza del Diamante* (1982), dirigida per Francesc Betriu. Font: <www.veu.ua.es/es/media/290/plaza_diamante.jpg> (Consulta 10.11.2009). 162
- Figura 6.57: Barcelona el 1974, fotografia de Jordi Verrié. Font: Vila (1968: 682). 163
- Figura 6.58: Ignasi Mundó (1980). *Des del Carmel*. Oli sobre tela. Font: Cadena (1997: 222). 164
- Figura 6.59: Caricatura de Manuel Vázquez Montalbán per Miquel Ferreres. 164
- Figura 6.60: Coberta de *Donde la ciudad cambia su nombre* (1957), de Francesc Candel. Font: <http://bp0.blogspot.com/_YL3aeKIMZoU/SG3sWPUZqVI/AAAAAAAAACB0/W5iKZm0sak8/s1600-h/candel.jpg> (Consulta 28.12.2009). 164
- Figura 6.61: Coberta de la traducció espanyola de *L'hora violeta* (1980), de Montserrat Roig, on apareix la plaça de Sant Felip Neri, referida a l'inici d'aquest capítol. 165
- Figura 6.62: Esgrafiats amb dibuixos de Pablo Picasso al fris de la seu del COAC de Barcelona (1962). 165
- Figura 6.63: Mural de la T2 de l'aeroport del Prat de Llobregat, de Joan Miró (1970). Font: <<http://img3.imageshack.us/img3/2152/dsc0149gtd.jpg>> (Consulta 8.12.2009). 165
- Figura 6.64: Paviment de del pla de l'Os, de Joan Miró (1976). Font: <www.ihes.com/bcn/spanish/images/blog/miro3360.jpg> (Consulta 8.12.2009). 165
- Figura 6.65: Dona-bolet amb barret de lluna, més coneguda com Dona i ocell, escultura de Joan Miró (1983). Font: <http://w10.bcn.es/APPS/gmocataleg_monum/HomeAc.do?idioma=EN> (Consulta 7.12.2009). 165
- Figura 6.66: 11 de setembre, mosaic d'Antoni Tàpies (1983). Font: <<http://www.fundaciotapias.org/site/spip.php?rubrique852>> (Consulta 12.12.2009). 166
- Figura 6.67: Homenatge a Picasso, escultura d'Antoni Tàpies (1983). Font: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f7/Homenatge_a_Picasso.jpg> (Consulta 8.12.2009). 166
- Figura 6.68: Cartell de la pel·lícula *La ciudad cremada* (1976), dirigida per Antoni Ribas. Font: <<http://alpacine.com/cartel/27184/>> (Consulta 26.12.2009). 167
- Figura 6.69: Coberta de la traducció catalana de *La sombra del viento* (2001), de Carlos Ruiz Zafón. 167
- Figura 6.70: Joan Llimona (1891). *Dalt del terrat*. Oli sobre tela. Font: <<http://pintura.aut.org/SearchProducto?Produnum=25929>> (Consulta 25.12.2009). 168
- Figura 6.71: La interpretació cartogràfica de Barcelona per part de Pierre Vilar. Tot i que aparentment és una representació «objectiva» basada en el mapa topogràfic—d'acord amb la font original de la figura—, l'expressiu realçat que el geògraf introdueix en el mapa per representar la morfologia del terreny clarament ens indica que les muntanyes són per a Vilar l'element principal del model interpretatiu del paisatge de la ciutat. Font: Vilar (1964: I, 299). 169
- Figura 6.72: Dibuix de Vives Sabaté de Vilanova i la Geltrú, «tal com apareixia al segle xvi», en paraules de Josep Iglésies, és a dir, tal com es representa que era al cinc-cents. Font: Iglésies (1958: 619). 169
- Figura 6.73: Una de les representacions del pla Macià (~1934). Font: Busquets (2004: 234). 169
- Figura 6.74: Les barraques del Poble Nou de Barcelona, conegudes com a Somorrostro, en una fotografia aèria de Sirera Jené. Font: Vila (1968: 642). 170
- Figura 6.75: Fotografia núm. 5 de la sèrie *El Camp de la Bota* (1989), de Mercè López Navarrete, guanyadora del certamen artístic *Perifèries urbanes, els suburbis* (1989). Font: Roca (1994: 382). 170
- Figura 6.76: Vinyetes dedicades al barraquisme en un còmic publicat per l'Ajuntament de Barcelona el 1991, del dibuixant Jaume Marzal i l'historiador Gregorio Luri. Font: Luri i Marzal (1991: 105). 170
- Figura 6.77: Una imatge de les tantes campanyes de city marketing de Barcelona d'ençà la reinstauració de la democràcia: Barcelona, posa't guapa. Font: Matas (1995: 259). 170

- Figura 6.78: Coberta d'*Homage to Barcelona* (1990), de Colm Tóibín. 171
- Figura 6.79: Coberta de *Barcelona* (1992) i de *Barcelona: The Great Enchantress* (2001), de Robert Hughes. 171
- Figura 6.80: Fotograma de *L'auberge espagnole* (2002), de Cédric Klapisch, en una escena rodada a Ciutat Vella. Font: <<http://image.toutlecine.com/photos/a/u/b/auberge-espagnole-2002-05-g.jpg>> (Consulta 24.12.2009). 171
- Figura 6.81: Fotograma de *Vicky Cristina Barcelona* (2008), de Woody Allen, en una escena rodada al teulat de la Pedrera. Font: <<http://cinemarama.files.wordpress.com/2009/02/23.jpg>> (Consulta 24.12.2009). 171
- Figura 6.82: Tres cobertes d'aportacions recents (2004-2008) amb diversos graus de crítica al model Barcelona. Algunes d'aquestes obres contenen apartats sencers dedicats al paisatge urbà. 171
- Figura 6.83: Fotograma d'*En construcción* (2001), de José Luis Guerín. Font:<http://www.cinespagnol-nantes.com/2009/index.php?option=com_content&view=article&id=116:denconstruccion&catid=12:au-programme> (Consulta 25.12.2009). 172
- Figura 6.84: Quatre cobertes d'aportacions recents (1999-2008) en què es tracten els paisatges urbans de la nova ciutat metropolitana, ja no compacta i concentrada, sinó dispersa i difusa. 172
- Figura 7.1: El paisatge urbà que s'estén per la Vall Baixa del Llobregat i el Pla de Barcelona està constituït per elements de gran valor paisatgístic. 177
- Figura 7.2: El Montseny és l'espai natural més reconegut de la Regió Metropolitana de Barcelona. 178
- Figura 7.3: La carxofa del Prat és un dels cultius més emblemàtic del Delta del Llobregat que està reconegut amb el distintiu de Producte fresc del Parc agrari del Baix Llobregat. 179
- Figura 7.4: Mapa dels paisatges reconeguts de la Regió Metropolitana de Barcelona. 179
- Figura 7.5: L'espai de la serra de Collserola està situat a la zona més poblada de Catalunya i suporta una forta pressió de les àrees urbanes veïnes. 180
- Figura 7.6: Mapa de valors naturals i ecològics de la Regió Metropolitana de Barcelona. 182
- Figura 7.7: L'espai lliure de Gallecs constitueix una peça clau del corredor Gallifa - Gallecs situat entre la riera de Caldes i el riu Tenes. 182
- Figura 7.8: Mapa de valors estètics de la Regió Metropolitana de Barcelona. 182
- Figura 7.9: La prominència de la muntanya de Montserrat des de les planes veïnes converteix aquesta forma del relleu en un fons escènic emblemàtic. 183
- Figura 7.10: Des del turó de Sant Pau (185 m) l'església de Sant Pau de Riu-sec esdevé una fita i el nucli de Sabadell conforma el fons escènic. 183
- Figura 7.11: La platja de Covafumada (Sitges / Castelldefels) constitueix un dels elements que configuren la imatge del paisatge litoral de la Regió Metropolitana. 184
- Figura 7.12: La imatge visual de les vinyes de la Plana del Penedès varia segons les estacions de l'any 184
- Figura 7.13: La forma i el color atorga als cingles de Bertí i Gallifa una imatge particular. 185
- Figura 7.14: El contrast entre l'Eixample i la resta de trames urbanístiques de l'assentament urbà de Barcelona conforma una imatge de gran valor estètic. 185
- Figura 7.15: La particular composició entre els elements distingeix el paisatge vitivinícola de la Plana del Penedès. 185
- Figura 7.16: El carrer de cases del Torrentfondo (Sant Llorenç d'Hortons) és un dels elements tipus que diferencia el paisatge vitivinícola de la Plana del Penedès i de les Valls de l'Anoia. 186
- Figura 7.17: El mosaic agroforestal del Baix Montseny es caracteritza per un contrast entre els conreus i els boscos. 187
- Figura 7.18: La imatge de la façana urbana del passeig de Port Alegre i la platja de Sant Sebastià de Sitges amb el mar provoca emocions estètiques. 187
- Figura 7.19: En l'aigua del pantà de Foix es reflecteixen els pins que l'envolten i el castell de Castellet. 187
- Figura 7.20: Els marges de pedra seca del Garraf constitueixen un escenari de memòria sobre el paisatge de la vinya d'abans de la fil-loxera. 187

Figura 7.21: L'espai de la plaça de la Vila i del carrer Major de Sant Celoni, així com les edificacions, conformen un escenari urbà dels segles XVI i XVII.	188	Figura 7.34: Tant els grans berenadors com les petites àrea de descans, pel seu valor social, mereixen ser espais amb significat.	195
Figura 7.22: Els carrers i les edificacions de la Colònia Güell (Santa Coloma de Cervelló) tenen la capacitat d'evocar els orígens del paisatge industrial de la Regió Metropolitana de Barcelona.	189	Figura 7.35: El mirador del turó de l'Home (Fogars de Montclús) es troba al cim més alt del Montseny (1705 m) i constitueix un dels punts més freqüentats del parc natural..	196
Figura 7.23: El Parc Güell és un jardí emblemàtic on s'estableix una singular relació entre els elements arquitectònics i la vegetació.	189	Figura 7.36: La fàbrica Godó i Trias (l'Hospitalet de Llobregat) és un exemple d'element amb valor històric que aporta significat i distingeix una empresa o un polígon industrial la qual cosa millora la projecció.	196
Figura 7.24: El castell de Gelida (920-950) està situat al vessant de la serralada Litoral i domina visualment un ampli sector de les Valls de l'Anoia.	190	Figura 7.37: El polígon industrial del Camí Ral (Gavà / Castelldefels) és un exemple de nova àrea d'ús industrial, comercial i serveis on s'ha cuidat la imatge de conjunt com un factor més.	197
Figura 7.25: La masia de Ca l'Oliveres (Lliçà de Vall) és un element rural de gran valor històric associada a un espai agrícola que encaixa de manera directa i brusca amb l'espai urbà veí.	190	Figura 7.38: El caràcter intermodal de l'estació Barcelona Sants converteix aquest element del paisatge en una de les portes de la ciutat.	197
Figura 7.26: L'església de Sant Martí (Sant Celoni) destaca pel monumental esgrafiat del 1762 de la façana.	190	Figura 7.39: La percepció dels professionals i dels visitants sobre l'entorn i els recintes de la Fira de Barcelona Monjuïc 2 (l'Hospitalet de Llobregat) també influeix en els negocis, en la projecció de les empreses o en la promoció comercial.	197
Figura 7.27: El celler Güell (Sitges) és un conjunt edificatori d'estil modernista format per un celler, un habitatge i una capella.	191	Figura 7.40: Un dels objectius del Parc Agrari del Baix Llobregat és potenciar les condicions per a garantir una producció agrícola competitiva i de qualitat.	198
Figura 7.28: El camí Ral de Granollers a Barcelona conserva encara alguns trams de gran valor històric.	192	Figura 7.41: Els hivernacles que permeten el conreu de maduixots, tot i la competència d'altres zones, encara distingeixen el paisatge agrari de l'Alt i Baix Maresme.	198
Figura 7.29: L'espai públic de la plaça de Pi (Barcelona) per ser harmònic, ordenat, respectuós i coherent constitueix un escenari que afavoreix la convivència ciutadana.	193	Figura 7.42: Els itineraris i les rutes turístiques contribueixen a descobrir el paisatge urbà i a dinamitzar una nova economia basada en la informació i el coneixement.	199
Figura 7.30: El paisatge urbà conformat pel parc i el pont del riu Ripoll (Ripollet) és un exemple d'espai públic que ha guanyat significat i per extensió valor.	193	Figura 7.43: La Sagrada Família de Barcelona és un exemple dels efectes de l'afluència massiva de turistes sobre el paisatge urbà.	199
Figura 7.31: Per la condició de porta, la seqüència visual d'aproximació sobre el paisatge urbà del port de Barcelona incideix en el grau de satisfacció dels visitants.	194	Figura 7.44: Mapa de valors simbòlics i identitaris de la Regió Metropolitana de Barcelona. ...	200
Figura 7.32: El valor social del circuit de Catalunya (Montmeló) mereix un entorn de qualitat que complementi les emocions i sensacions que generen els espectacles d'automobilisme i motociclisme.	194	Figura 7.45: La condició del monestir de Montserrat com a fita del paisatge va més enllà del seu paper de centre espiritual.	200
Figura 7.33: La superfície, l'accessibilitat i els edificis comunitaris de la zona d'horts de Can Gili (Barberà del Vallès) afavoreixen l'ús social d'aquest paisatge periurbà.	195	Figura 7.46: La creu de la Taula dels Tres Bisbes (Viladrau / Arbúcies) constitueix un exemple de la funció de determinades formes del relleu com a fita...	201

Figura 7.47: El cas de l'espai rural de Gallecs exemplifica el procés de presa de consciència de la ciutadania envers el valor paisatgístic del mosaic agroforestal de la Plana del Vallès.	201	Figura 8.10: Vista de Barcelona des de Collserola.	215
Figura 7.48: El passeig Marítim de Barcelona és un dels elements emblemàtics del paisatge urbà de la ciutat.	202	Figura 8.11: Panoràmica de la plana al·luvial del delta de la Tordera des del castell de Palafolls.	216
Figura 7.49: El perfil de les xemeneies de la central tèrmica de Sant Adrià de Besòs s'ha convertit en un símbol inequívoc de la zona centre i nord de la Regió Metropolitana de Barcelona.	202	Figura 8.12: El castell de Burriac.	216
Figura 7.50: El pas de diferents vies i la presència del pont del Diable de Martorell distingeixen aquest punt i li aporten un significat especial.	203	Figura 8.13: Mirador del Palau Nacioanl (Museu Nacional d'Art de Catalunya - MNAC).	218
Figura 7.51: El protagonisme de l'antiga masia de les caves Segura Viudas (Torrelavit) en relació amb la resta d'instal·lacions identifica i distingeix la marca.	203	Figura 9.1: Mapa d'usos del sòl de la Generalitat de Catalunya 1987.	221
Figura 7.52: El barri del Born de Barcelona constitueix un exemple de paisatge urbà amb elements que el distingeixen i el singularitzen.	204	Figura 9.2: Mapa d'usos del sòl de la Generalitat de Catalunya 2002.	221
Figura 8.1: Vistes panoràmiques de Barcelona des de la carretera de les Aigües del Tibidabo, que recorre la muntanya des d'una cota on s'observa la ciutat durant tot el recorregut.	207	Figura 9.3: Incendi forestal al Garraf.	222
Figura 8.2: Imatge del Parc del Besòs a l'alçada de Montcada.	208	Figura 9.4: Xaragalls amb despreniment.	223
Figura 8.3: El castell de Gelida ofereix excel·lents panoràmiques sobre la Plana del Penedès.	209	Figura 9.5: Mapa d'àrees extractives en relació amb la mida, ús, vegetació i estat.	223
Figura 8.4: Vista de la Plana Novella cap a Sitges.	209	Figura 9.6: Mapa d'àrees extractives segons el grau d'impacte.	223
Figura 8.5: Els petits camins del vi i del cava del Penedès, un paisatge obert i acollidor.	210	Figura 9.7: Pedreres del Garraf.	223
Figura 8.6: Ascens pel Camí dels Monjos cap al punt més alt de la serra de Galliners.	211	Figura 9.8: Gràfic comparatiu dels percentatges de distribució del sòl als anys 1955 i 2004. Font: Elaboració pròpia.	224
Figura 8.7: Vista de l'accés a la Cova del Gegant.	211	Figura 9.9: L'Alt Maresme és un dels espais de la Regió Metropolitana que presenta els índexs més elevats de manteniment de la seva superfície agrícola.	224
Figura 8.8: Itinerari per les vores del Besòs, que finalitza al Parc Fluvial al límit de la ciutat de Barcelona.	212	Figura 9.10: Mapa de conreus i aprofitaments 1977-1980. Font: Ministerio de Agricultura. Dirección General de Producción Agraria.	225
Figura 8.9: Les Botiges de Sitges, on es pot apreciar tant el desert càrstic com les ondulacions característiques del massís del Garraf.	214	Figura 9.11: Espai agrícola del Pla de Montserrat, a les proximitats de Martorell on la presència d'infraestructures de comunicació i de zones industrials és notable.	225
		Figura 9.12: Mapa de cobertes del sòl 1993. Font: Corine Land Cover.	225
		Figura 9.13: Mapa de cobertes del sòl 2001-2003. Font: Corine Land Cover.	226
		Figura 9.14: Ciutat Meridiana és un dels exemples de construcció de blocs d'habitatges a les perifèries de la ciutat de Barcelona durant els anys 70.	226

Figura 9.15: Urbanització a la unitat de Muntanyes d'Ordal.	227	Figura 11.4: L'alta exposició visual dels nombrosos polígons industrials condiona la percepció dels paisatges de la Regió.	245
Figura 9.16: Urbanitzacions en relació amb la continuïtat, visibilitat i vegetació.	227	Figura 11.5: En els espais periurbans es desenvolupen usos marginals sense criteris d'integració paisatgística que generen paisatges degradats.	246
Figura 9.17: Urbanitzacions segons el seu grau d'impacte.	227	Figura 11.6: Els creixements urbans i les infraestructures ocupen les terrasses fluvials i generen una important pressió en els ecosistemes fluvials.	246
Figura 9.18: Mapa de riscos de la Regió Metropolitana de Barcelona.	227	Figura 11.7: La disminució dels aports sedimentaris que arriben als deltes i l'ascens del nivell del mar fan perillar-ne la pervivència.	247
Figura 9.19: Mapa de polígons en relació amb la continuïtat, vegetació i visibilitat.	228	Figura 11.8: Les perifèries urbanes són espais on es combinen espais agrícoles, amb camps abandonats i nous creixements urbans.	248
Figura 9.20: Mapa de polígons segons el grau d'impacte.	228	Figura 11.9: Les noves infraestructures lineals, si no es construeixen adequadament i tenint en compte el paisatge preexistent, generen un impacte notable en el paisatge.	248
Figura 9.21: Polígon comercial distribuït en forma de carretera-aparador al llarg de l'accés a Barcelona per la carretera C-17.	229	Figura 11.10: L'antiga masia de l'Agustí és un dels elements més destacats del patrimoni arquitectònic del Parc Natural del Montseny.	249
Figura 9.22: Mapa d'àrees d'impacte de la Regió Metropolitna de Barcelona.	229	Figura 11.11: El manteniment dels paisatges agrícoles té una importància estratègica a la Regió, tant per motius socioeconòmics, ambientals com d'equilibri territorial i paisatgísic.	250
Figura 9.23: Mapa d'elements lineals d'impacte de la Regió Metropolitana de Barcelona.	230	Figura 11.12: Les xemeneies, convertides en fites identitàries, sovint són l'únic element que s'ha preservat de l'antiga indústria.	251
Figura 9.24: Línies d'alta tensió que desvirtuen el fons escènic de Montserrat.	231	Figura 11.13: Plantacions d'arbres a les proximitats d'una via de comunicació.	252
Figura 9.25: Port autònom de Barcelona.	231	Figura 11.14: Seguint les indicacions del PTMB els veïnats rurals i altres petits nuclis urbans inserits en la matriu rural, han de contenir el seu creixement.	253
Figura 10.1. Pedrera del massís del Garraf.	235	Figura 12.1: Mapa dels Paisatges d'Atenció Especial de la RMB.	257
Figura 10.2. Espai forestal del massís del Montnegre.	236	Figura 12.2: Ondulacions del territori al Vallès. La successió de carena i vall genera els contrastos entre el bosc i els conreus d'aquest paisatge.	258
Figura 10.3. Espai agrari del Maresme.	238	Figura 12.3: La pressió urbana sobre els conreus del Vallès és una amenaça permanent.	259
Figura 10.4. Parc Agrari de Gallecs, a Mollet del Vallès.	238	Figura 12.4: Les arbredes riberenques juguen un paper important dins aquest mosaic.	260
Figura 10.5. Façana marítima del nucli de Sitges.	239		
Figura 11.1: La intensa activitat extractiva esdevinguda a la Regió en els darrers decennis ha deixat unes marques ben reconeixibles a bona part del territori.	243		
Figura 11.2: La vinya és un dels conreus més extensos de la Regió.	244		
Figura 11.3: Les urbanitzacions de baixa densitat sovint comporten un elevat impacte paisatgístic.	245		

Figura 12.5: Els límits urbans d'aquest territori mereixen una especial atenció.	261	Figura 12.22: L'elevat nombre d'infraestructures lineals de la Regió genera problemes de connectivitat ecològica i social entre els territoris fragmentats.	276
Figura 12.6: Les propostes d'ordenació per als espais degradats en aquests límits mereixen especial atenció per tal de garantir la qualitat paisatgística.	261	Figura 12.23: Els espais que limiten amb les grans infraestructures de mobilitat són els més exposats visualment.	277
Figura 12.7: Paisatge d'atenció especial del mosaic agroforestal del Vallès.	263	Figura 12.24: Un dels tractaments paisatgístics més bàsics és la revegetació del talussos i espais residuals entre vies.	278
Figura 12.8: El paisatge de vinya té un clar predomini a la depressió del Penedès.	264	Figura 12.25: Cal preveure programes d'actuació d'integració paisatgística de les instal·lacions i infraestructures d'alt impacte visual, definint prèviament les peces prioritàries a tractar.	278
Figura 12.9: Mosaics agroforestals dels voltants de Sant Sadurn d'Anoia.	264	Figura 12.26: Paisatge d'atenció especial del Congost de Montcada.	279
Figura 12.10: Els espais intersticials entre els conreus de vinya donen diversitat a aquest paisatge.	265	Figura 12.27: Els canals de reg són un dels valors d'aquest paisatge.	280
Figura 12.11: Les carreteres que creuen el paisatge de la vinya del Penedès tenen un alt interès paisatgístic.	266	Figura 12.28: L'acumulació d'infraestructures en un àmbit tan reduït genera un elevat nombre d'espais residuals.	281
Figura 12.12: L'aplicació dels criteris paisatgístics de la Carta del paisatge de l'Alt Penedès ha de permetre una millor integració entre els nous elements construïts i l'entorn.	267	Figura 12.29: Els espais cultivats del corredor del Llobregat estan protegits amb la figura de parc agrari.	281
Figura 12.13. Paisatge d'atenció especial de les Vinyes del Penedès.	268	Figura 12.30: El tractament dels espais intersticials ha de permetre la creació de paisatges atractius en els marges de les infraestructures.	282
Figura 12.14: El contrast entre cultius i àmbits forestals és un dels principals valors d'aquest paisatge.	269	Figura 12.31: Paisatge d'atenció especial del Corredor del Llobregat.	284
Figura 12.15: Mosaic agrícola de la vall de la Tordera.	269	Figura 13.1: Esquema de formulació d'objectius de qualitat paisatgística.	287
Figura 12.16: L'estructura de valls ha estat clau en el desenvolupament de l'activitat agrària i la implantació dels primers assentaments.	270	Figura 13.2: L'espai agrari de Gallecs compagina els valors productius amb els socials, els identitaris i els naturals.	290
Figura 12.17: Cal definir alguna figura que reconegui la funció d'espai de connectivitat i d'ús social de l'activitat agrària.	271	Figura 13.3: Parc natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac. Al fons, Montserrat.	294
Figura 12.18: És necessari tractar els límits entre l'espai agrari i el construït.	272	Figura 13.4: El riu Llobregat rep una gran pressió per part de les infraestructures, especialment viàries, ja que és un dels principals eixos d'accés a la ciutat de Barcelona.	296
Figura 12.19: Paisatge d'atenció especial dels Espais agrícoles del Maresme i La Tordera. ...	275	Figura 13.5: L'accés a Barcelona pel congost de Montcada és un dels espais on hi ha una concentració més elevada d'infraestructures de la Regió Metropolitana de Barcelona.	300
Figura 12.20: Parc fluvial del Besòs	275		
Figura 12.21: El congost de Montcada encara manté algunes singularitats del seu passat rural com algunes masies i peces aïllades d'horts.	275		

Figura 13.6: El parc fluvial del Besòs és un dels exemples de recuperació d'espais degradats i habilitats per al gaudi i ús social.	302
Figura 13.7: El fons escènic de la serra de Collserola, amb les fites del Tibidabo i la torre de Collserola, és visible des de molts indrets de la Regió Metropolitana de Barcelona.	308
Figura 13.8: El paisatge urbà de Barcelona comprèn elements de gran valor patrimonial i simbòlic en una trama urbana de gran densitat.	312
Figura 13.9: Les muntanyes d'Ordal són un dels espais on hi ha una gran quantitat d'urbanitzacions de baixa densitat.	316
Figura 13.10: Els polígons industrials sovint van acompanyats d'una gran quantitat de rètols publicitaris que contribueixen a donar una imatge poc ordenada i sense tenir en compte el paisatge preexistent.	320
Figura 13.11: La façana litoral de Sitges, amb l'església de Sant Bartomeu i Santa Tecla és un indret característic del litoral metropolità.	324
Figura 13.12: El Garraf és una de les zones on hi ha una major concentració d'activitats extractives.	326

ÍNDEX DE TAULES

Taula 2.1: Bases cartogràfiques de caràcter general consultades.	15
Taula 2.2: Cartografia específica consultada.	16
Taula 2.3: Agrupacions de les categories dels mapes d'usos del sòl seguint la metodologia Abiòtic, Biòtic i Cultural.	28
Taula 2.4: Valors numèrics assignats a cadascuna de les variables utilitzades.	29
Taula 5.1: Relació entre els component A,B i C (Font: Departament de Territori i Sostenibilitat).	119
Taula 9.1: Taula de relació entre el creixement urbà i el creixement de la població.	228

